

*Марія
Култаєва*

УДК 37.012.1

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОПУЛЯРНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Популярна філософія заслуговує на увагу не тільки через так звану «легкість жанру», що демократизує філософську думку, робить її доступною для широких верств населення, тим самим залучаючи людей до філософування і відкриваючи їм нові горизонти самореалізації. Але разом з цим популярна філософія може бути корисною і для професіоналів у випадках, коли вона перетворюється на гру в рамках фахової комунікації або на своєрідний дидактичний тренінг і навіть на лабораторію філософської творчості. Залучення гумору до філософських текстів, літературні містифікації, пародії та навіть перфоманс із філософським підтекстом не є винаходом сучасників, бо такі інтелектуальні розваги і вправи для розуму полюбили ще в античності. Згадаймо хоча б софістів або Сократа. Українська сквородинівська традиція також багата на такі приклади. Філософський жарт є родзинкою навіть у серйозних публікаціях. Ніцше взагалі вважав, що філософія — це весела наука.

Але далеко не всім таке до вподоби. Деякі метри сучасної філософії полюбляють пожартувати самі, але не зносять навіть усмішки у свій бік. Т. Адорно, наприклад, відносив таку жартівливість до напівосвіти, накладаючи на останню тавро деградації культури. Мабуть, через це співвітчизники Адорно присвятили йому, а також Марксу (прихованому патрону Франкфуртської школи) стільки різних пародій і доброзичливих провокацій, що за кількістю звернень вони випередили навіть класиків німецької філософії.

Але треба зізнатися, що важко уникнути спокуси переповісти іншим такі дотепні жарти, щоб

поділитися з ними тією крихтою екзотичної правди, яка відкриває лаштунки філософської творчості. Деякі наслідки таких спокус пропонуються далі. Це приклади пародій на стиль Адорно.

Дещо осторонь у цьому шереху романтична сатира молодого Гюнтера Граса, майбутнього лауреата Нобелівської премії з літератури. У буремних для ФРН 1960-х, коли загострювався студентський спротив, цей молодий поет, так само як і певне коло слухачів лекцій Адорно у Франкфуртському університеті, був обурений непослідовною позицією Адорно щодо необхідності у Німеччині революційних змін, але ще більше його дратували мовні уподобання філософа: закручені фрази, іншомовні слова, передусім «пихата латина» — фірмовий знак освіченої буржуазії, проти якої спрямовував свою критику Адорно, але собі дозволяв трохи похизуватися. Деякі студенти, незадоволені такими, на їхній погляд, мовними викрутасами, пропонували у мить розпачі вирвати язика у занадто вишуканого естета. Вірш Граса «Язык Адорно» з циклу «Різники» описує таку «революційну» дію, де у ролі рішучих активістів постають різники. Цей вірш, поданий нижче у моєму перекладі, також можна віднести до різновиду популярної філософії.

Через розширення аудиторії своїх агентів та адресатів, які незрідка обмінюються ролями, популярна філософія нарощує свій дидактичний потенціал. Він, зокрема, розкривається через латентне нагадування історико-філософських фактів, застосування філософських категорій в неочікуваних контекстах і ситуаціях. Це можна розглядати як підготовку пересічної людини до переходу на новий рівень світоглядної культури та мислення. Наведені нижче тексти, що увиразнюють деякі дидактичні можливості популярної філософії, принаймні роблять Маркса та Адорно упізнаваними.

Філософські цікавинки, або Філософи жартують у потойбічній повсякденності¹

***Карл Маркс, наймані працівники
і збирачі порожніх пляшок²***

У великих містах їх важко не помітити, це жебраки, безхатченки, збирачі порожніх пляшок, бо пенсії не вистачає на життя. Тих, кого за часів Маркса називали експлуатованими індустріальними робітниками, сьогодні є найманими працівниками і молодими фахівцями, які живуть від одного контракту до іншого. Марксові належить начерк суспільства, де люди працюють рівно стільки, скільки можуть, і заробляють стільки, скільки потребують. Утопія чистої води? Мабуть. Але попри все теорії Маркса ще й досі не втратили свого значення. Про це свідчить графіті у Берліні. На стіні

¹ Добірка і переклад М. Култаєвої.

² Див.: [Christ in der Gegenwart, 2018].

підземного переходу зображено Маркса у постаті «прекаріату» (представника верств населення з *нестійким соціальним становищем, від німецького prekär, англ. precarious. — М.К.*). У його руці — пакет з порожніми пляшками, а на футболці написано: «Я ж вам показав, як треба змінювати світ».

У бороди пророка³

Уявний діалог між Марксом і торговцем бритвами для гоління на порозі помешкання філософа:

Торговець:

— Доброго дня, шановний пане! Мене звать Штефан Шнайдер. Я хотів би запропонувати панові нашу нову бритву для гоління з трьома лезами. Перше лезо спрямоване проти акумуляції волосся, друге передбачає його повну експропріацію, а третє лезо в абсолютно егалітарний спосіб гарантує рівномірне вирівнювання шкіри. Ви побачите: настав кінець дикому росту некерованого волосся. І все це завдяки нашій новій моделі «*tabula rasa*»!

Маркс, причиняючи двері:

— Дякую, але це не для мене.

Те, що готове, є істинним⁴

Любов до мудрості також йде через шлунок. Виходячи з цього ми пропонуємо класика філософської кухні. Насолода для душі й для тіла:

Зелене ризотто «Візенгрунд»⁵

(за рецептом Адорно)

Праісторія приготування ризотто є праісторією, повною його хибного розуміння. Трансформація інгредієнтів у начебто смачну страву є кулінарним поступом, поява якого завдячує хитрощам приготування овочевого бульйону і підтримання його теплого стану на маленькому вогні. Ціною, сплаченою за асиміляцію ризотто зі смаком шафрану, було офірування індивідуальності останнього після того, як його безжально розтерли у чайній ложці з дрібкою солі, щоби зрештою його поглинула Харибда бульйону.

У другій пательні, яка на позитивістському жаргоні нашого часу має назву «важкої» або «солідної», завершується пониження цибулі до рівня товару через її покvapливе напівобсмаження. Через доленосне призначення до буття-закинутості-до-казана, яке супроводжується діалектикою нерозмішаного помішування, зерна рису офірують свою суб'єктивність, натомість отримують полиск і прозорість контурів. За термінологією реакційного здорового глузду та культурної індустрії, відбувається «погашення» рису через аморфне проливання на нього вина.

³ Див.: [Philosophie Magazin, 2014].

⁴ Див.: Ibidem.

⁵ Візенгрунд (нім. Wiesengrund) — комуна в Німеччині.

Додавання келиха гарячого бульйону, помішування і постійно оновлюване очікування повної субсумції бульйону до поняття «ризотто» триває у перспективі вічності або принаймні доки не закінчиться бульйон, а страва неминуче трансформується у кулінарний кремозв'язок.

До утопічної замріяної картини пучків зелені у Візенгрунд уже прослизає жах від наближення їхнього залучення до колективу зерен, разом з уже підготовленим пармезаном. Заправлення перцем і сіллю, порціонне розкладання страви по тарілках, посипання залишком сиру є гарантими всіх споживацьких якостей результату приготування, а також забезпечують заплановане обдурення мас.

Гюнтер Грас
Язык Адорно⁶

В кімнаті затишній і теплій сидів Адорно
Віч-на-віч з язиком своїм прекрасним,
Там бавився він з тим прекрасним язиком.

А знизу вже йшли до нього різники,
По сходах підіймалися все вище —
Біля дверей Адорно зупинились.

Адорно ж грав: він витяг дзеркальце з кишені,
Таке маленьке, кругле і блискуче,
Щоб милуватись язиком своїм прекрасним.

Дійшли вже до дверей Адорно різники,
Не стали стукати вони в ті двері, бо навіщо —
Ножем вони відкрили їх, ножем.

Адорно ж був тоді мов звір — сам по собі,
Віч-на-віч з язиком своїм прекрасним, —
Він в засідці сидів: вистежував і слово, і папір.

Пішли униз по сходах різники —
На рушнику язик прекрасний несли —
Зі здобиччю пішли додому різники.

А після того, як язик відтяли у Адорно,
Новий йому пришили — бридкий, сірий.
Хотів він повернути свій язик прекрасний —
Запізно.

ДЖЕРЕЛА / REFERENCES

Christ in der Gegenwart (2018). Freiburg, 6. Mai, 18 (70).

Gras, G. (1965). Adornos Zunge, *Akzente. Zeitschrift für Dichtung*, Heft 4.

Philosophie Magazin (2014), 3, 97.

Одержано / Received 20.02.19.

Культасва, Марія — член-кореспондент НАПН, доктор філософських наук, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди.

Kultaeva, Maria — Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences, Doctor of Philosophy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

⁶ Див.: [Gras, 1965].